

ELMİ KİTABXANALARDA ELEKTRON KATALOQLARIN TƏŞKİLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Müasir cəmiyyətdə gedən qlobal proseslər ictimai həyatın bütün sahələrinə təsir göstərir. Bu prosesi fərqləndirən əsas cəhət cəmiyyətin yaşaması üçün informasiyanın fundamental faktora çevrilməsidir. Əgər əvvəllər cəmiyyətin həyatı və yaşaması əsasən maddi istehsaldan asılı idisə, indi müxtəlif növ informasiyaları istifadə etmədən mümkün deyildir. Hazırda informasiya faktoru maddi amil kimi qiymət kəsb edir. Maddi istehsalın özü isə getdikcə informasiya emalı sənayesindən asılı vəziyyətə düşür. İnformasiyaya ictimai tələbat da dəyişir və onun Nəticəsi kimi kitabxana işində də əsaslı informasiyalar, texnoloji çevrilişlər getdikcə sürətlənir. Kitabxana işi getdikcə daha yüksək səmərəli informasiya vasitələri, metodları və texnologiyaları ilə silahlanmış və informasiya emalı sənayesinin güclü və əsaslı sahələrindən birinə çevrilir.

Azərbaycan Respublikasında əsaslı sosial- iqtisadi və siyasi dəyişikliklər, müxtəlif yönümlü dövlət proqramlarında yeni informasiya texnologiyalarının prioritet inkişaf istiqamətinin müəyyənləşdirilməsi ölkədə kitabxanaların vəziyyətini müsbət Nəticələrə doğru dəyişir, onların funksiya və vəzifələrini genişləndirir.

Müasir kitabxana həm ənənəvi həm də qeyri-ənənəvi altsistemlərdən ibarət olan mürəkkəb informasiya sistemidir. Yeni informasiya sistemləri içərisində elektron kataloq vacib yer tutur və onun yaradılması kitabxana işinin avtomatlaşdırılmasının prioritet istiqaməti hesab edilir. Məhz elektron kataloq əlaqədar kitabxananın nəinki yerli oxucularına, həm də uzaq məsafədə yerləşən istifadəçilərə kitabxana- informasiya xidməti göstərmək imkanına malikdir.

Elektron kataloq Kataloqlaşdırıcı və biblioqraf əməyini avtomatlaşdırır ki, bu da kitabxananın maliyyə ehtiyatlarına qənaət etməyə şərait yaradır. Nəticədə həm də kitabxananın kadr ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilmiş olur. Elektron kataloq ənənəvi kataloqdan fərqli olaraq təkcə biblioqrafik məlumatları deyil, digər elektron informasiyaları sistemli şəkildə özündə saxlayır, onların operativ və on-line axtarışını təmin edir.

Elektron kataloq vasitəsilə kitabxana fondunu əks etdirən biblioqrafik informasiya daha ehtiyatlı qorunur. Elektron kataloqun mühüm üstünlüyündən biri də avtoritet yazılardan istifadəni təmin etməsidir. Bunun Nəticəsində oxucuların öz sorğusuna müsbət cavab almaq ehtimalı xeyli artmış olur. [1,s.21]

Müasir dövrdə respublikamızda müxtəlif tipli kitabxanalar fəaliyyət göstərir ki, onlardan biri də elmi kitabxanalardır. Bu kitabxanalar elm, mədəniyyət və xalq təsərrüfatının bütün sahələrində xidmət etmək, yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına köməklik göstərmək, hərtərəfli hazırlığa, yüksək professional səviyyəyə malik oxucuların elmi-tədqiqat, təsərrüfat və istehsalat sorğularını ödəmək, cəmiyyətin informasiya tələbatına cavab vermək üçün təşkil edilir.

Elmi kitabxanalar bütün oxucuların tələb və sorğularına cavab verməli olduğundan onların fəaliyyətində oxuculara xidmət işinin təşkilində yüksək peşəkarlıq, elmi səriştəlilik, pedaqoci ustalığı və oxucuların tərbiyyə prosesində yaxından iştirak edə bilmək bəjarığı ön plana çəkilir.[2]

Bütün bunlarla yanaşı elmi kitabxanalar artıq oxuculara xidmətdə müasir dövrün tələblərinə cavab verən elektron kataloqdan da istifadə etməyə başlamışlar. Belə kitabxanalara misal olaraq AMEA mərkəzi Elmi Kitabxanasını və Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasını göstərə bilərik.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası 2002-ci ildən etibarən elektron kataloqun yaradılması sahəsində işlərə başlamışdır. İlk dəfə kitabxanada Rusiyanın «Biblioteka S-5» proqramının əsasında yeni «Kitabxana 1.0» sistemi yaradılmışdır. Bu proqram vasitəsilə faktiki olaraq kitabxanada gedən bütün prosesləri avtomatlaşdırmaq mümkün idi. Proqram UNIMARC formatı əsasında işlənmişdi. Lakin sonralar kitabxanalararası abonement üçün vacib olan inteqrasiyalılığın çatışmaması problemi üzə çıxdı, bu isə o demək idi ki, bu proqramla yalnız kitabxanaya gələn oxuculara xidmət etmək mümkün idi. Bu problemləri nəzərə alaraq 2005-ci ildən Mərkəzi Elmi Kitabxananın rəhbərliyi QPNTB-nin «İRBİS-64» Avtomatlaşdırılmış – kitabxana-informasiya sistemini (AKİS) almışdır. «İRBİS-64» AKİS-in proqram təminatı «Delphi» və «Paskal» proqramlaşdırma dilində yazılıb. UNIX, LINUX, Machintosh, Oracle kimi sistemlərin tələblərinə cavab verir. Əsas olaraq Windows əməliyyat sistemində işləyə bilməsi üçün proqram təminatı buna uyğunlaşdırılıb.

Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna hələlik yalnız jəri və qismən retrospektiv ədəbiyyat daxil edilir. Kitablardan bir qayda olaraq yazıldıqları dildə elektron kataloqda öz əksini tapır. Daha dəqiq desək Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna təsvirlər 7 dildədir. (Azərbaycan, rus, ingilis, fransız, fars, ərəb və türk). Proqram təminatı UTF-8 kodlaşmasını dəstəklədiyi üçün burada fars və ərəb şrifləri ilə bərabər heroqliflərlə (çin və yapon dillərində də təsvir mümkündür) də maneəsiz işləmə – təsviryaratma mexanizmi mövjudur.[2]

Elektron kataloqa daxil edilən hər bir ədəbiyyat Kataloqlaşdırıcı Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerinin (Aİ – 4) bloklarında bazalara uyğun bölünür – Bu bazalar aşağıdakılardır :

1. Nadir nəşrlər bazası ;
2. Azərbaycan dövlətçiliyinin və Heydər Əliyev kitabxanasınının bazası;
3. Cari ədəbiyyat bazası
4. Azərbaycanşünaslıq bazası

Bundan başqa elmlər üzrə məlumat bazasınının yaradılması işi də davam etdirilir.

Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat laboratoriyası yarandığı gündən (1994-jü il) kitabxananın elektron kataloqununun yaradılması istiqamətində işlərə başlamışdır. Qısa müddət ərzində Respublikada ilk dəfə Milli Avtomatlaşdırılmış Kitabxana-İnformasiya sistemi « Kitabxana 1.0» sonra isə onun təkmilləşdirilmiş «Kitabxana 1.1» versiyası yaradılmışdır. Bu AKİS-lər QOST 7.1-84 standartı əsasında hazırlanan biblioqrafik məlumat bazasına əsaslandığından, kitabxananın müasir

problemlərini o jümlədən , beynəlxalq biblioqrafik məlumat mübadiləsini təmin etmədiyi üçün 2003-cü ildən etibarən BDU-nin elektron kataloqunun yaradılmasında uzun müddət tətbiq olunan «MARC-Sql» AKİS-i ilə işlənməyə başlandı. Proqram biblioqrafik məlumat bazasının UNIMARC və USMARC formatlarında hazırlanmasını təmin edir ki, bu da Elmi Kitabxanada biblioqrafik məlumat mübadiləsini həyata keçirməyə imkan verir.[3]

Lakin sonralar Elmi Kitabxananın elektron kataloqunun yaradılmasında yeni AKİS-dən istifadə edilməsi qərara alındı.

Elektron kataloqun məlumat bazası əsasən UNIMARC formatında hazırlanan, oxucuların biblioqrafik informasiya tələbatını ödəmək üçün nəzərdə tutulan və bir dəfə təyin edilən, sonra kitabxanalar və oxucular tərəfindən eyni zamanda istifadə oluna bilən biblioqrafik yazılar toplusundan təşkil olunmuşdur.

Elmi Kitabxananın elektron kataloquna ədəbiyyat üç dildə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində daxil edilir. Elektron kataloqdan istifadə etmək istəyən istifadəçilər iki dildə Azərbaycan və rus dilində axtarış apara bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Xələfov A. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik/ A. Xələfov, A. Qurbanov. B., 2007.- 199 s.

2. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 2003-2007-ci il hesabatları.

3. BDU-nun Elmi Kitabxanasının 2002-2007-ci il hesabatları.

Рубаба Рустамова

Организационные особенности электронного каталогов научной библиотеке

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы организации электронного каталога, его воздействия на эффективность деятельности библиотек НАНА и БГУ.

Rubaba Rustamova

The peculiarities of organization of the electron catalogue in the scientific libraries

SUMMARY

This article is devoted to the problems of organization of the electron catalogue and its influence on the efficiency of activity held in the scientific libraries of ANAS and BSU.